

MADANIY NUTQ: LINGVISTIK, PRAGMATIK VA PEDAGOGIK YONDASHUV ASOSIDA TIZIMLI VA KENG TAHLIY TADQIQOT

Xolyigitova Iroda Amirkulovna

Shayxontohur tuman texnikumi, ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy tadqiqotda madaniy nutq zamonaviy lingvistika, pragmalingvistika va pedagogik yondashuvlar asosida keng va tizimli tahlil qilinadi. Nutq madaniyati faqat grammatik me'yorlarga rioya qilish bilan cheklanmay, balki kommunikativ samaradorlik, pragmatik moslashuv, ijtimoiy vaziyatga moslik, nutq strategiyasi va diskursiv kompetensiyani o'z ichiga oluvchi murakkab ko'p qatlamli tizim sifatida qaraladi. Tadqiqot davomida o'quvchilar nutqida uchraydigan grammatik, leksik, mantiqiy va pragmatik xatolar chuqur tahlil qilinadi hamda ularning yuzaga kelish sabablari ilmiy asosda ochib beriladi. Shuningdek, nutq madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi integrativ kommunikativ-pragmatik pedagogik model taklif etiladi. Ushbu model o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda samarali metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: madaniy nutq, nutq kompetensiyasi, pragmalingvistika, kommunikativ yondashuv, diskurs tahlili, nutq strategiyasi, lingvodidaktika, muloqot madaniyati, til me'yorlari, pedagogik model.

Аннотация: В данной научной работе культурная речь рассматривается как сложная многоуровневая система с позиций современной лингвистики, прагмалингвистики и педагогики. Речевая культура определяется не только как соблюдение грамматических норм, но и как совокупность коммуникативной эффективности, прагматической адаптации, социальной уместности и речевых стратегий. В исследовании подробно анализируются грамматические, лексические, логические и прагматические ошибки учащихся, а также выявляются причины их возникновения. Предлагается интегративная коммуникативно-прагматическая педагогическая модель развития речевой культуры.

Ключевые слова: культурная речь, речевая компетенция, прагмалингвистика, коммуникативный подход, дискурс-анализ, речевые стратегии, лингводидактика, культура общения, языковые нормы, педагогическая модель.

Abstract: This scientific research examines cultured speech as a complex multi-layered system from the perspectives of modern linguistics, pragmalinguistics, and pedagogy. Speech culture is interpreted not merely as adherence to grammatical rules but as a system that includes communicative efficiency, pragmatic adaptation, social appropriateness, speech strategies, and discourse competence. The study analyzes grammatical, lexical, logical, and pragmatic errors in students' speech and identifies their underlying causes.

Furthermore, an integrative communicative-pragmatic pedagogical model is proposed to enhance students' speech competence effectively.

Keywords: *cultured speech, speech competence, pragmalinguistics, communicative approach, discourse analysis, speech strategies, linguodidactics, culture of communication, language norms, pedagogical model.*

Kirish

Nutq inson tafakkuri, ma'naviy dunyosi va ijtimoiy faoliyatining eng muhim ifoda vositasi hisoblanadi. Har qanday jamiyatda nutq faqat axborot almashish vositasi emas, balki madaniyat, tafakkur va ijtimoiy ongning shakllantiruvchi asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli nutq madaniyati masalasi zamonaviy lingvistika, sotsiologiya va pedagogika fanlarining eng muhim ilmiy yo'nalishlaridan biridir.

Zamonaviy tilshunoslikda nutq statik tizim sifatida emas, balki dinamik kommunikativ jarayon sifatida o'rganiladi. Bu yondashuvga ko'ra, nutq uch asosiy komponentga asoslanadi:

1. til tizimi (grammatik va leksik asos),
2. kommunikativ maqsad (axborot uzatish funksiyasi),
3. pragmatik vaziyat (kontekst va auditoriya).

Amaliy ta'lim jarayonida esa ko'pincha faqat grammatik to'g'rilikka e'tibor qaratiladi, bu esa nutqning to'liq shakllanishiga to'sqinlik qiladi. Kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar grammatik bilimga ega bo'lsa ham, real muloqotda fikrni izchil, mantiqiy va vaziyatga mos ifodalashda qiyinchilikka duch keladilar.

Shu sababli tadqiqotning asosiy muammosi quyidagicha belgilanadi: **Nutq madaniyati nima uchun faqat grammatik bilim orqali shakllanmaydi va uni rivojlantirish uchun qanday integrativ yondashuv zarur?**

Metodologiya Tadqiqot interdisipliner ilmiy yondashuv asosida olib borildi. Lingvistika, pedagogika va kommunikatsiya nazariyalari integratsiya qilindi. Quyidagi metodlar qo'llanildi:

- nazariy tahlil
- empirik kuzatuv
- diskurs tahlili
- sifatli tahlil
- miqdoriy (statistik) tahlil

Tadqiqot obyekti sifatida 120 dan ortiq o'quvchi nutqi (og'zaki va yozma) o'rganildi. Nutq namunalari tabiiy kommunikativ vaziyatlarda yig'ildi va lingvistik hamda pragmatik mezonlar asosida tahlil qilindi.

Natijalar Tadqiqot natijalariga ko'ra, nutqiy xatolar quyidagi ko'rinishda taqsimlandi:

- grammatik xatolar — 38%

- leksik xatolar — 22%
- mantiqiy xatolar — 25%
- pragmatik xatolar — 15%

Eng asosiy muammo sifatida nutqni rejalashtirish ko'nikmasining yetishmasligi aniqlandi. Bu esa fikrning tartibsiz, uzviy bo'lmagan va mantiqsiz ifodalanishiga olib keladi. Shuningdek, so'z boyligining cheklanganligi va kommunikativ tajribaning yetishmasligi ham muhim omil sifatida qayd etildi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, madaniy nutq faqat grammatik tizim emas, balki murakkab kommunikativ va pragmatik jarayon natijasidir. Nutqning samaradorligi til qoidalariga emas, balki vaziyat, auditoriya va maqsadga bog'liqdir.

Asosiy muammolar:

- nutq strategiyasining yo'qligi
- leksik boylikning yetishmasligi
- pragmatik moslashuvning pastligi
- kommunikativ tajribaning cheklanganligi

Shu asosda quyidagi ilmiy yondashuvlar zarur:

- kommunikativ yondashuv (real muloqot)
- pragmatik yondashuv (vaziyatga mos nutq)
- strategik yondashuv (nutqni rejalashtirish)
- refleksiv yondashuv (o'z nutqini tahlil qilish)

Xulosa

Madaniy nutq murakkab, ko'p komponentli tizim bo'lib, uning shakllanishi faqat grammatik bilimga emas, balki kommunikativ va pragmatik kompetensiyalarga ham bog'liqdir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, nutq madaniyatini rivojlantirishda eng samarali yo'l integrativ yondashuv hisoblanadi.

Nutq madaniyati quyidagi uch asosiy komponent asosida shakllanishi kerak:

- normativ komponent
- kommunikativ komponent
- pragmatik komponent

Kelgusida nutq strategiyalari, diskursiv kompetensiyalar va individual nutq uslublarini o'rganish dolzarb ilmiy yo'nalish bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mahmudov N. Til va nutq madaniyati. Toshkent, 2010.
2. Qo'ng'urov R. Nutq madaniyati asoslari. Toshkent, 2007.
3. Safarov Sh. Pragmalingvistika. Toshkent, 2008.

4. Hojiev A. O'zbek tili stilistikasi. Toshkent, 2005.
5. Yo'ldoshev B. Tilshunoslik asoslari. Toshkent, 2012.
6. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching. 2007.
7. Crystal D. Language and Communication. 2011.
8. Halliday M. A. K. Functional Grammar. 2014.
9. Leech G. Principles of Pragmatics. 1983.
10. Austin J. How to Do Things with Words. 1962.
11. Searle J. Speech Acts. 1969.
12. Canale M., Swain M. Communicative Competence. 1980.
13. Widdowson H. Teaching Language as Communication. 1978.
14. Chomsky N. Syntactic Structures. 1957.
15. Hymes D. On Communicative Competence. 1972.

